

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

IX. BIND. 1882—83.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Om Bygningsforholdene i Salling,

navnlig i ældre Tid.

Af H. C. Strandgaard.

Ved at læse Stykket »Fra Vester-Jylland« af Pastor H. F. Føjlberg i »Fra alle Lande« (2det og følgende Hefter 1882) ser jeg (Side 123), at han, der dog har omfattende Kjendskab til Forholdene i Syd- og Vestjylland, aldrig har seet et af de gamle jydsk Aashuse. Jeg antager derfor, at de maa være sjældne og at efterstaaende ikke vil være uden Interesse.

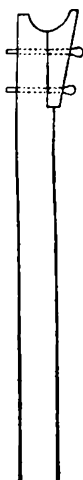
De fleste Huse her paa Egnen opførtes nemlig som *Aashuse* eller *Sulehuse* indtil for en 40—50 Aar siden, og der findes derfor endnu enkelte gamle Huse af denne Bygningsmaade. Det særegne ved Indretningen af Tømmerværket i dem var, at der var en Række af Støtter langs hen midt i Huset, som bare Tagværket og kaldtes Suler. Paa den øverste Ende af disse Suler lagdes et Stykke Tømmer, ligeledes langs hen i det øverste af Huset; dette Tømmer kaldtes Aasen, og over den hængtes Spartræerne.

Naar et saadant Hus rejstes, saa opsattes først Sideremene og Bjælkerne med de fornødne Stolper under og med foreløbig Afstivning indad i Huset. Derpaa blev rejst et Par Suler, en Længde af Aasen, hvis enkelte Stykker først vare passede til hinanden, lagdes op i Gafferne paa dem, og et Endespartræ sloges paa, for at det oprejste ikke skulde drive endelangs. For at Sulerne ikke skulde drive til Siderne, bleve de foreløbigt afstivede enten med Reb eller med Tømmer.

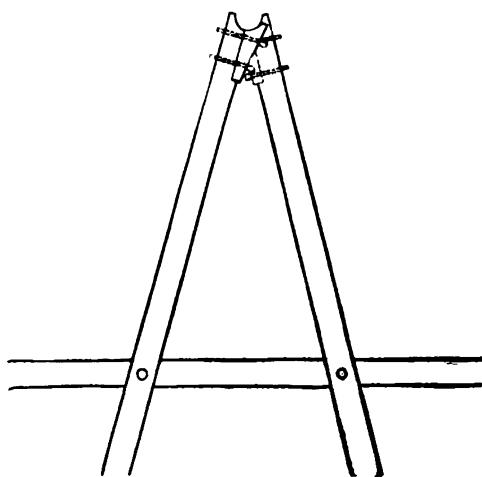
Naar det første Stykke af Aasen var lagt op, saa kravlede en Mand op derpaa og løftede Enden af det næste Stykke op ved Hjælp af Reb. Naar det sidste Stykke af Aasen var lagt op, saa opsattes et Endespartræ, der hvilede med sin øverste Ende paa Enden af Aasen og med sin nederste Ende paa Midten af Enderemmen. Spartræerne bleve skudte op paa Aasen over Endespartræet og derpaa førte til deres Plads derved, at to Mand, en paa hver Side af Huset, toge ved Enderne af dem og skubbede dem af Sted.

Naar Sulerne og Aasen vare rejste, saa var det ikke vist, at de stode nøjagtigt lige eller midt i Huset. Det blev da rettet ved Hjælp af et Par Spartræer, som anbragtes paa et Sted, hvor Sulerne stode ret, og som der saa blev sat Mærker paa ved Sideremmen. Ved at føre disse Spartræer langs hen ad Aasen og ved at sænke eller hæve Sulerne, som det behøvedes, for at Mærkerne kunde passe ved Remmen, blev hele Tømmerværket rettet af.

Sulerne vare enten stedse to og to sammen eller ogsaa en enkelt Sule hver anden Gang, hvad vel var almindeligt i Lader. Naar der var to Suler sammen, saa stode de skraat ud til Siderne, og deres nederste Ender gik nær ud til Yder-
væggen, dog var gjerne en Gang af 1 Alens Brede eller saa omtrent mellem Sulens Fod og Væggen. Skraasulerne eller »Strihulerne«, som de kaldtes, stode paa en flad Syldsten,

Enkelt Sule med Klav.

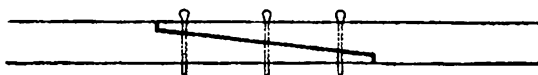

Et Par dobbelte Suler med Bjælken.

som laa højest med Yderkanten. De lodret staaende Suler stode ligeledes paa en dygtig stor Kampesten. Paa Sulernes øverste Ender blev fastslaaet et Stykke Træ, en Klav, med to Trænegler, saaledes at der dannedes et Gab eller en Gaffel til Aasen at ligge i. Sulerne stillede saaledes, at Klavene stedse vendte mod hinanden indad i Huset, naar der var dobbelte Suler. De bleve ikke kobledede eller befæstede til hinanden foroven, men bleve derimod slaaede til Bjælken med en dygtig stor Trænagle paa hvert Sted.

Afstanden mellem Sulerne var i Lader 5 à 6 Alen efter Loernes eller »Gulvenes« Brede og i Stuehuse saaledes, at de kunde træffe i Skillerummene. Dog bleve de i Beboelseslejligheder vistnok ofte afskaarne og satte paa Loftet eller Bjælkerne. Afstanden mellem de nederste Ender af hvert Par Suler rettede sig efter Husets Vide eller Brede.

Aasen var gjerne det sværeste Stykke Tømmer i hele Huset, med mindre der var enkelte Suler, thi da vare de ogsaa svære og undertiden af Eg. De enkelte Stykker Tømmer, hvoraf Aasen bestod, blev skarret sammen derved, at hvert efterfølgende Stykke blev lagt ovenpaa Enden af det sidst oplagte. Skarringsstedet var 1 Alen langt, eller saa omtrent, og der var to eller tre Trænegler igjennem paa hvert Sted. Aasen var ikke fæstet til Sulerne, men holdtes paa sin Plads ved dens egen og hele Tagværkets Vægt.

Spartræerne bleve ikke skaarne i hinanden foroven eller forsynede med Haandbaand, saaledes som nu; de bleve blot kobledede til hinanden med en Trænagle i Toppen. Rodenden eller den tykkeste Ende af Træet vendte stedse opad. De bleve hængte »skrævs« over Aasen og laa udenpaa Siderømmens Yderkant med deres nederste Ender, til hvilken de fæstedes med Trænegler. Som oftest gik Spartræerne langt neden for Rømmen, saa at Tagskjærpen, eller Tagets nederste Kant, gik længere ud end nu er almindeligt. Ogsaa sadde Spartræernes Ender frem under Skjærpen. Naar et Spartræ knækkedes, saa borede man Hul i et nyt passende Træ, stak det op ved Siden af det gamle, slog en Nagle i Hullet saa-

ledes, at den gik over Aasen og kunde bære Spartræet. I nogle Huse var slaaget Knægte, eller trekantede Stykker Træ, paa Spartræernes Underside ved Remmen, saaledes at Spartræet derved kom til at hvile paa Remmen.

Lægtingen foregik paa samme Maade som endnu, kun bleve Lægterne, der den Gang bestode af kortere Træstykker, fæstede til Spartræerne med Trænagler, og man havde da en særegen Slags korte Navr til at bore med ved den Lejlighed, som kaldtes »Latnawr«.

Enderne paa Husenes Tage vare vistnok altid skraa helt ned i ældre Tid. Der blev derfor paa Hjørnerne sat Hjørnesparrer, og paa Siderne af dem blev slaaget »Blejninger«, eller kortere Stykker Spartræer, en Sideblejning paa Siden af Huset og en Endeblejning paa Enden af samme. Skraaningen af Taget var ligesaa stor paa Enden af Huset som paa Siden, om ikke større.

Gavle brugtes vist ikke i ældre Tid. Først begyndte man med en ganske lille Lem i Taget paa Enden af Stuehuse, og der findes enkelte Huse endnu med saadanne Lemme; saa kom den lave Gavle med Lem paa Midten og to smaa Ruder ved Siderne. Lodrette Gavle helt til Spidsen ere først fremkomne paa Bønderbygninger i de allerseneste Aar.

Tækningen af Huse foregaaer vistnok endnu paa samme Maade som i ældre Tid, kun at man lægger et bedre og tykkere Lag end forhen. Man tækker helst med Rugtag og syer Taget paa med Simer af Havretag. Først lægger man »æ Underbuind« af Skjærpen, der oven paa den egentlige Skjærp, og der syes begge Gange om samme Lægte, der kaldes »æ Skjærplat«. Naar man tækker paa nordre Side af et Hus f. E., saa begyndes fra vestre Ende, og Tækkemanden hviler under Arbejdet mest paa venstre Side og bruger Tækkeskovlen, »æ Liegibræt«, hvormed Taget glattes, med højre Haand. Taget syes paa med en c. 1 Alen lang Naal, og der skal en til at »sy for Tækki« for inden, hvilket bestaaer i at trække Naalen med Simerne til sig og atter stikke den ud. Denne sidste »strøer« tillige, det vil sige: lægger eller stikker et Lag Tag smukt op forinden og ovenfor hvad der er syet fast.

Naar Huset var rejst og tækket, blev først *syldet* og *sat Stolper og Vægge*. De Stolper, hvorpaa Huset var rejst, vare i Regelen blot foreløbige og vare maaske stillede paa en løse-

lig henlagt Sten eller en Træklods. De skulde nu sættes om og Syldstenene under dem »stødes efter«, saa at de kunde staa fast, ligesom ogsaa Stolpernes Antal skulde forøges. Til Syld brugtes store ukløvede Kampesten, der ofte sadde indtil en Alen op over Jorden. Væggene bleve slaaede op af æltet Ler og sattes gjerne op i tre Hold. Først opsatte man dem indtil 1 Alens Højde; nogle Dage efter, naar den første Del var nogenlunde tørret, opsattes atter et Lag af lignende Højde. Tredie Gang bleve Væggene helt opførte; men naar de vare tørrede, saa skulde der klines efter baade foruden og forinden. Der brugtes ikke Stave eller Fletværk i Væggene. Tykkelsen var størst for neden og var der en 10—12 Tommer. — En saadan Lervæg kunde staa i mange Aar og modstod i Grunden Fugt bedre end grundmurede Vægge.

Mønningen var stødt af Møntørv. Huse, der vende i Øst og Vest, mønnes fra østre Ende, thi saa ligge Tørvene bedst for Vestenstormen, som her gjerne er den stærkeste. Paa Enderne oplægges halvcirkelformede Tørv, som befæstes til Taget med Pinde, og ligeledes stikkes ofte Pinde i Enderne af Møntørvene paa de mest udsatte Steder.

Aabningen mellem Taget og Væggen, der især fremkom ved, at Spartræerne laa uden paa Sideremmen, tættedes med Ler, der klinedes ind ovenpaa Remmen og kaldtes *æ Ow'spor*.

De gamle Aashuse stode særdeles godt mod Storm. Dette kom ikke blot af, at de vare lave, men var fornømmelig begrundet deri, at Tagværket i dem ved Sulerne var afstivet lige fra det øverste af.

Skillerummene i Husene bleve ogsaa klinede op af Ler i ældre Tid ligesom Ydervæggene, ligeledes Skorstenen og Ovnene.

Skorstenen gik ikke helt op, men kun lidt over Loftet. Røgen trak da ud af en »Lyre« eller Aabning i Taget. Lyren kom, rimeligvis nærmere mod vor Tid, til at bestaa af en firkantet Ramme af Træ, hvorover var et ligeledes firkantet, hvælvet Laag, der var hævet nogle Tommer op der fra og hvilede paa 4 smaa Stolper i Hjørnerne. Laaget tættede for Regn, og Røgen kunde trække ud derunder.

Bagerovnen dannedes paa følgende Maade: Man lavede en Form af Hedetørv, eftersom man vilde have dens Størrelse og Højde, derover klinede man Ovnene op, og naar Leret var nogenlunde tørret, saa stak man Ild i Tørvformen og lod den

brænde bort — og saa stod Ovnen færdig. »Aren« eller Bunden i den var ogsaa af Ler.

Kakkelovnen var ligeledes af Ler og med Lergryder i, de saakaldte »Pottkakeler«. Potterne vendte Aabningerne indad mod Stuen og kunde bruges til at tørre Malt i.

Gulvet i Stuehuse var vist stedse af Ler. Døre, Porte og Lemme vare slaaede sammen med Trænagler. Dørene paa Stuehuset, baade »æ Stuerdahr« og »æ Uderframmersdahr«, vare forhen som oftest skaarne midt over i en Over- og en Nederhalvdør. Vinduerne vare smaa og med Blyindfatning. Paa Loftet var liden eller ingen Lysning.

Husene vendte vistnok fornemmelig i Øst og Vest i tidligere Tid, og firkantede, sammenbyggede Gaarde vare sjældnere end nu.

Stuehusets Indretning i en Gaard var som oftest saaledes: Naar man kom ind i Forstuen, var Storstuen til den Side, som var nærmest Husets Ende. Dens Størrelse var 3 eller 4 Fag. Her var maaske en »Frehseng« til fremmede og Klædeskabe, Kister, Dragkister og andet Bohave¹⁾. Fra Forstuen var 2de Døre paa Indervæggen, en til Karlekammeret næst Storstuen og en til Loftstrappen. Undertiden var dog Opgangen til Loftet ad en Lem lige over Forstuen. Fra Forstuen var Dør til Dagligstuen, der altsaa var til modsat Side af Storstuen. I Dagligstuen var 2de Alkovesenge i den inderste Side, modsat Vinduerne. Mellem Sengene var et Skab i »Sengefjælene«. Ved Vinduerne stod et langt Bord med fast Bænk omkring ved Ydervæggen og Skammel indenfor. Fra Stuen var Dør til den ene Side til Spisekammeret, næst Karlekammeret, og til den anden Side til »æ Frammers«, Kjøkkenet. Særligt Sovekammer for Mand og Kone i Huset havde man neppe. Skorstenen var stor og vid. Fra den gik Bagerovnen ud til den Side af Huset, der var modsat Kjøkkenet. Fra Kjøkkenet var atter Dør til Bryggerset eller »æ Uderframmers«. Her stod Grubekjedelen op til Skillerummet mellem Kjøkkenet og Bryggerset, men Ildstedet dertil var i Kjøkkenet, hvorfra ogsaa ilededes i Kakkelovnen. I Uder-

---

¹⁾ Paa Fur var tidligere et eller to Kammere indenfor Storstuen, som kaldtes »æ Buhr«.

frammerset stod Tørvene op mod Enden af Huset, og der var intet Skillerum for dem. Fra Kjedelen hen til Yderdøren var en smal, brolagt Gang. Over Tørvene eller maaske ind over Ovnene havde Hønsene deres »Raaind« eller Stang til at sidde i Række paa.

I Boelssteder eller mindre Hjem falder Karlekammeret bort, og Storstuen indskrænkes til et mindre Rum eller undværes ganske.

I Laderne var ikke Kjørsel hverken langs eller tværs igjennem, saaledes som nu er almindeligt. Der var Lohuller paa Husets udvendige Side, hvorigjennem man kom Tvillingerne ind, efter at Læssene vare væltede af op til.

De øvrige Udhuse, »Stald« til Hestene og »Nøss« til Fækreaturene, vare mindre og tarveligere end nu, da man gjerne har hver af dem i et Fløjhus for sig.
